

Եւ ինչ տեսնեմ ոչ բնակիչ կայ ոչ ալ շէնքեր .
ամէնն ալ աւերակ էր դարձեր» :

Ահաւաստիկ եօթը տարու տղեկի մը ահաւոր
տպաւորութիւնները, իր պարզութեանը մէջ,
անլուր ու դժոխային պատահարներէ ու տե-
սարաններէ ու անպատմելի տառապանքներէ :

Ջարդերու ու տարագրութեանց վրայ շատ
բաներ գրած են առ ու ան, ու նոյնիսկ դրա-
դէտներ, բանաստեղծներ: Բայց անոնց ոչ մէ-
կը կրնամ բազդատել այս սրբոյ ու անարուեստ
գրութեան որ իր տեսակին մէջ աննման է :

Ան գրական ոչ մէկ զարդարանք, սեթեւեթ,
դիտաւորութիւն կը բովանդակէ իր մէջ, այլ

միայն բովանդակ յուզումն ու արհաւիրքն ի-
րականութեան, տեսնուած՝ տղու մը անմեղ
հողիին ու պարզ միտքին մէջէն :

Ու արդարեւ, յուզումն ու պարզութիւնն
են միայն ճշմարիտ գրականութիւնը, յաւեր-
ժական գրականութիւնը :

Ահա թէ ինչու ամէն անգամ չեմ կրնար
ստանց արշուներ կարգալ գայն, ինչպէս չի
կրնար ընել զբացում կրող սեւէ հայ :

Ահա թէ ինչու այդ խեղճուկ շարագրու-
թիւնը, ինծի համար զմայլելի գրութիւն մըն
է, ճշմարիտ գլուխ-գործոցի մը չափ հաճո-
յական :

ՀԱՅ ՅԵՂ ԱՓՈՒԱԿԱՆՆԻ ՅՈՒՇԵՐԻՑ

Գրեց՝ ՌՈՒԲԷՆ ՍԱՆ-ԱՋՍ

2. ԳԼՈՒԽ

“Haiassdan”, L’Armenie”, Friends of
Armenia”

«Հնչակ»ի հրատարակումից դեռ առաջ,
երբ «Արմենիա» թերթում նոր էր արծարծ-
ւում յեղափոխական ընկերութիւն կազմելու
միտքը, Փարիզում սկսեց լոյս տեսնել “Hai-
assdan” անունով ֆրանսերէն մի թերթ, որը
նոյնպէս հայկական դատին էր նուիրուած :
Թերթի խմբագիրն ու հրատարակողը իրաւա-
բանութեան մի ուսանող էր Եգիպտոսից, Պը-
րուսիան ազգանունով, որը ֆրանսերէն ըս-
տորագրում էր պարզապէս Brousal, որ
տաճիկերէն նշանակում է Պրուսացի :

Haiassdan”-ը հակառակ էր յեղափոխա-
կան սեւէ գործունէութեան : Նա հաւատում
էր, թէ կաշիքի պիտի լինի, եւրոպական բարձր
չրջանների դուրը շարժել թիրքահարերի քա-
շած տառապանքներով եւ նրանց համակրու-
թիւնը գրաւել, որի հետեւանքով հայկական
հարցն էլ պիտի լուծուէր դիւանագիտական
ճանապարհով :

“Haiassdan”-ի նիւթակա՞ն, թէ բարոյս-

կան յաջողութեանը նախանձելով էր արդեօք,
չդիտեմ, բայց նրա հրատարակումից շատ ժա-
մանակ չանցած, Փարիզում սկսեց լոյս տես-
նել մի նոր ֆրանսերէն թերթ, որի ուղղու-
թիւնը ոչնչով չէր տարբերում “Haiassdan”
ից : Այդ նոր թերթը L’Armenie-ն էր
եւ հրատարակողը Պոլսեցի յայտնի գրականա-
դէտ Մինաս Չերազը, որը իր բարեկամների
խորհրդով, Պոլսից փախչելով, Փարիզ էր ա-
պաստանել յատկապէս, L’Armenie-ն հրա-
տարակելու նպատակով :

Ինչպէս վերեւում ասացի, Չերազը Բեր-
լինի վեհաժողովին գնացած հայ պատգամա-
ւորութեան թարգմանն էր եղել, եւ ճէնց այդ
հիման վրայ նա ինքն իրան մի շատ մե՛ծ դի-
ւանագէտ էր երեւակայում ու հաւատում էր,
թէ իր խօսքը շատ աւելի գին եւ արժէք պիտի
ունենայ եւրոպական հասարակութեան, նա-
մանաւանդ դիւանագիտութեան աչքում, քան
Պրուսալեանի խօսքը : Եւ իր խօսքին աւելի
մեծ կշիռ տալու համար, Չերազը ամէն անգամ
եւ ամէն տեղ իր անուան կողքին կցում էր “ex
delegue’ au Congres de Berlin” — Բերլինի
վեհաժողովի նախկին պատգամաւոր :